

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ОХОРОНИ РОДОВИЩ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЗАКАРПАТТЯ

ГОБЛИК В.В., ПЕТРОВЦІ М.М.

Закарпатська облдержадміністрація

Актуальність проблеми охорони надр не зменшується і в умовах спаду виробництва. Техногенні навантаження на родовища мінеральних вод не дають підстав для оптимістичних висновків. Не зменшується в області загальна кількість підприємств-забруднювачів. Якщо в 1995 році їх було 674, то в 1996 – 687. Збільшилась кількість тих, які допустили понадлімітні скиди, з 15 до 62. Пестицидне навантаження зменшується тільки завдяки спаду виробництва та катастрофічному фінансовому стану сільськогосподарських підприємств, які не мають можливості придбати необхідну кількість мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин. В той же час в області станом на 01.01.97 р. накопичено близько 400 тонн непридатних хімічних засобів захисту рослин. Збільшують викиди комбінати комунальних підприємств (Ужгород, Хуст, Свалява, Воловець), Буштинський лісокомбінат і інші.

Трапляються непоодинокі випадки аварійних викидів стічних вод в річки, прориви продуктопроводів. Вищенаведений аналіз ще раз підтверджує небезпечність техногенного навантаження на родовища мінеральних вод і необхідність поліпшення охорони надр. Незважаючи на наявність багатьох контролюючих органів, в т. ч. державних, ефективний контроль за використанням та охороною надр поки що не забезпечується. Свідченням цього є і те, що окремі суб'єкти підприємницької діяльності допускають грубі порушення правил експлуатації свердловин мінвод. Протягом минулого року інспекція гірничотехнічного нагляду, що безпосередньо контролює експлуатацію родовищ мінеральної води, перевірила 7 родовищ, 9 дільниць, 23 свердловини і при цьому виявила 54 порушення вимог Кодексу України про надра та Правил розробки і охорони родовищ мінеральних лікувальних вод. На окремих заводах не ведеться облік руху та списання мінеральної води за встановленою формою (не по лічильнику, а по кількості виготовленої продукції), тому не відображені втрати та її нераціональне використання. Не всі заводи та цехи розливу мінвод отримали дозвіл Держнаглядохоронпраці на початок роботи. На Неліпинському, Свалявському та Плосківському родовищах мінеральних вод не розроблено і не затверджено технологічні схеми розробки родовищ. Окремі районні архітектори дають

дозвіл на забудову площ залягання корисних копалин без погодження з геологорозвідувальною експедицією.

Ці та багато інших порушень стали наслідком послаблення державного контролю за використанням та охороною родовищ мінвод в умовах різкої зміни чинного законодавства щодо надр.

Так, раніше (до розпаду Союзу) згідно з статтею 7 Правил розробки та охорони родовищ лікувальних мінеральних вод, затверджених Держгіртехнаглядом СРСР в 1987 році, державний контроль за дотриманням встановленого режиму експлуатації свердловин мінвод передавався гідрогеологічним режимно-експлуатаційним станціям (ГГРЕС) обласних управлінь курортами профспілок незалежно від відомчої підпорядкованості користувачів.

У зв'язку із введенням в дію у 1994 році Кодексу України про надра та зміною форм власності відповідно до статті 61 цього Кодексу державний контроль покладено на Держкомнаглядохоронпраці та його органи на місцях. Внаслідок цього з 1994 року ГГРЕС не мали права, а органи Держнаглядохоронпраці не мали реальної можливості здійснювати ефективний державний контроль за режимами експлуатації свердловин, бо окремі параметри режиму повинні контролюватись щодобово, деякі – один раз в 2–3 дні по кожній свердловині тощо.

Ситуація змінилась тільки в 1997 році, коли з ініціативи облдержадміністрації вперше в Україні створено спеціальний підрозділ – Міжрегіональний центр по раціональному використанню родовищ мінеральних вод, розташований в с. Поляна Свалявського району.

Новостворений Міжрегіональний центр по раціональному використанню родовищ мінеральних вод спільно з управлінням Державного комітету України по нагляду за охороною праці має можливість організувати на базі сучасного обладнання дійовий державний контроль за охороною родовищ, за суворим дотриманням видобувниками правил експлуатації свердловин.

Для охорони родовищ мінеральних вод від забруднення та виснаження суб'єктам, які займаються використанням мінеральних вод, необхідно виконувати весь комплекс заходів, починаючи від розвідки і кінчаючи розливом мінвод.

Промислове освоєння родовища мінвод можливе після його розвідки, затвердження запасів та вивчення властивостей вод. При цьому забезпечується певне співвідношення різних категорій запасів: категорії А, В і С1. Розробка родовищ підземних лікувальних мінеральних вод здійснюється тільки у відповідності з затвердженими технологічними схемами. Технологічні схеми визначають спосіб розробки родовища, який забезпечує оптимальний режим експлуатації каптажних споруд і відбір води в обсягах, що не перевищують затверджених запасів. Контролюючі органи повинні перевіряти наявність необхідної кількості експлуатаційних, спостережних, резервних свердловин та обгрунтованість технологічного режиму їх роботи.

Важливе місце в охороні родовищ мінеральних вод від виснаження займають:

- способи каптажа, системи транспортування і попередньої обробки мінвод, що забезпечують збереження природних лікувальних та смакових властивостей вод;
- порядок ведення режимних спостережень;
- порядок та термін зберігання видобутих мінеральних вод;
- науково обгрунтовані нормативи втрат мінвод у всьому технологічному ланцюжку;
- система контролю за експлуатацією та охороною надр.

Для забезпечення необхідних умов охорони родовищ мінеральних вод встановлюються округи санітарної охорони, в межах яких забороняються всілякі роботи, що забруднюють землю, воду і повітря, негативно впливають на зелені насадження, природні лікувальні засоби і санітарний стан. Введення в експлуатацію заново розвіданих родовищ лікувальних мінеральних вод без визначення округів санітарної охорони забороняється.

Поліпшенню екологічного стану родовищ мінеральних вод та охорони їх від виснаження сприяють:

– посилення контролю управлінь екобезпеки, Держнаглядохоронпраці, Міжрегіонального центру раціонального використання родовищ мінеральних вод, гідрогеологічної режимно-експлуатаційної станції “Закарпаткурорту” за дотриманням правил розробки гідромінеральних ресурсів;

– безумовне виконання в межах округів санітарної охорони санітарно-протиепідеміологічних заходів;

– зменшення техногенного навантаження на родовища мінеральних вод шляхом заборони екологічно небезпечних викидів.

У вищенаведеному аналізі основна увага зосереджувалась на організаційно-технічних і технологічних засобах поліпшення охорони родовищ мінеральних вод, ефективність яких значною мірою визначається економічним механізмом природокористування. Тому одним із головних напрямів охорони родовищ мінеральних вод є вдосконалення системи платежів за користування цим видом природних ресурсів.

Суб’єкти підприємницької діяльності, які використовують мінеральні води, тепер платять за геологорозвідувальні роботи, проведені за рахунок державного бюджету, за обсяги видобутої мінеральної води та здійснюють інші екологічні платежі.

Діюча система платежів за природні ресурси та за негативний вплив на навколишнє природне середовище не заохочує до раціонального використання і охорони родовищ мінеральних вод.

Плата за 1 куб. м. видобутої мінеральної води в розмірі 1,5 грн., встановлена постановою Кабінету Міністрів від 12.09.97 р. № 1014, явно занижена і не відображає суспільно необхідні витрати. Необхідно доводити вартість сировинних ресурсів до світового рівня.

Часта змінюваність законодавства щодо використання надр також не сприяє поліпшенню охорони родовищ мінеральних вод. Наприклад, порядок плати за користування родовищами мінеральних вод за останні 3 роки змінювався тричі. Крім того, ряд питань природокористування залишаються нерегульованими на рівні Кабінету Міністрів та галузевих міністерств.

Фінансово-кредитна система економічного механізму природокористування повинна забезпечити стимулювання, постійні джерела фінансування заходів по реалізації програм раціонального природокористування, виготовлення екологічно безпечної продукції, впровадження безвідходних технологій.

Однак фінансово-кредитна система України через кризу економіки та недосконалість законодавства не спрацьовує. Це підтверджують дані про поступлення коштів у фонди охорони навколишнього природного середовища. Так, внаслідок важкого економічного і фінансового стану, недостатньої організації з боку районних Рад народних депутатів поступило в позабюджетні кошти охорони природного навколишнього середовища до 10 відсотків коштів від запланованих.

В умовах перехідної економіки посилюється роль податкової системи в поліпшенні охорони родовищ. Діюча податкова система недостатньо стимулює охорону надр від забруднення та виснаження. В ній відсутні ефективні пільгові механізми. Необхідно, щоб пільгово оподатковувались основні виробничі фонди природоохоронного значення, частина коштів, що направляється на природоохоронні заходи. В окремих випадках доцільно вводити для підприємств спеціальний екологічний податок. Він вводить для вирішення цільових екологічних задач на галузевому, регіональному, міжрегіональному та державному рівнях. Спеціальний екологічний податок акумулює кошти підприємств, які своєю виробничою діяльністю призвели до необхідності невідкладного вирішення цільової екологічної програми. Термін дії такого податку визначається строками реалізації програми. Під дію такого податку в нашій області могли б потрапити такі екологічно небезпечні підприємства, як Свалявський, Перечинський хімкомбінати. Саме відходами Свалявського хімкомбінату в 70-х роках було забруднено Свалявське родовище мінвод.

До стимулюючих засобів фінансового характеру слід віднести представлення режиму прискореної амортизації основних фондів природоохоронного значення.

До заохочення більш раціонального використання та охорони родовищ мінеральних вод слід віднести такі види економічного стимулювання: диференційовані платежі за забруднення, штрафи за порушення природоохоронних законів та правил, субсидії приватним фірмам та органам місцевої влади, позики та кредити під низькі відсотки, пільгові тарифи тощо.

Окремої уваги заслуговує вдосконалення системи плати за природні ресурси, в т. ч. і мінеральні води. На практиці платежі за мінерально-сировинні ресурси здійснюються у вигляді відрахувань на геологорозвідувальні роботи, плати за спеціальне використання надр, рентних платежів на окремі види корисних копалин.

Для родовищ мінеральних вод діють тільки перші два із перерахованих видів платежів. В той же час практика свідчить, що користувачі, наприклад, окремих найбільш відомих родовищ мінеральних вод Свалявського району отримують додатковий рентний дохід, зумовлений унікальними лікувальними та смаковими якостями мінвод, їх розташуванням. Додатковий рентний дохід не є наслідком виробничої діяльності підприємства і, на нашу думку, повинен поступати не в державний бюджет, а в місцевий бюджет і використовуватися на благо населення, що проживає на даній території.

В перспективі з поглибленням економічних реформ, коли предметом купівлі-продажу стане земля, родовища корисних копалин, виникне питання про плату за мінеральні ресурси у вигляді ціни родовища мінеральних вод.

Для поліпшення охорони родовищ мінеральних вод на організаційному рівні необхідно органам виконавчої влади всіх рівнів посилити контроль за використанням і охороною надр в межах компетенції, визначеної Кодексом України про надра та іншими законодавчими актами.

З метою здійснення повноважень, які покладаються законодавством на обласну раду і адміністрацію, впорядкування використання родовищ мінвод та недопущення зловживань при цьому слід вважати доцільним такий порядок отримання мінводи вторинним споживачем, коли угоди між первинним і вторинним споживачами погоджуються в районній та обласній держадміністраціях.

Райдержадміністраціям ширше залучати до контролю за раціональним використанням та охороною родовищ мінвод районні комісії по природних ресурсах.

З метою прискорення розвитку мінерально-сировинного потенціалу України та регіонів доцільно створити Державний фонд мінерально-сировинної бази України, який би концентрував усі кошти на такі цілі, в т. ч. і відрахування за користування надрами та геологорозвідувальні роботи.

Для посилення відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за раціональне використання родовищ мінвод Верховній Раді України необхідно прийняти законодавчі акти щодо майнової та кримінальної відповідальності за забруднення та виснаження родовищ.

Summary

WAYS OF IMPROVEMENT OF MINERAL WATERS DEPOSITS PROTECTION IN TRANSCARPATHIA

Hoblik V.V., Petrovtsy M.M.

Transcarpathian Regional State Administration

The most important measures for mineral waters deposits protection are evaluated, which include industrial utilization, ecological state. The role of assessment policy in this problem is determined. It is necessary to create appropriate law basis and State fund of mineral resources of Ukraine.